

Opbrengstgericht werken op het Vlietland College

Slimmer toetsen, betere resultaten

Zitten alle leerlingen wel op de plek die bij hen past? En zo niet, hoe leg je dat uit aan leerlingen en ouders als de cijfers voldoende zijn? Een dilemma voor veel docenten op het Vlietland College in Leiden. En vervelend voor leerlingen die in de bovenbouw alsnog vastlopen. De vraag is: hoe toets je zó dat de cijfers betrouwbaar zijn en voorspellende waarde hebben?

Tekst: Eva van Teeseling / Fotografie: Dirk Kreijkamp

Het is een nare ervaring voor een leerling om halverwege zijn schoolloopbaan te moeten switchen naar een ander onderwijstype. Kwalitatief goede toetsen zijn belangrijk om in een vroeg stadium te determineren welk niveau bij de leerling past. Bij voorkeur aan het einde van de brugperiode: leerjaar 1 of 2. Op het Vlietland College in Leiden wordt sinds 2009 gewerkt aan de kwaliteit van de toetsen. "Er moest iets veranderen, daar waren we het over eens. Maar wát precies? Dat wisten we niet", zegt docente Nederlands Wietske Brouwer. Zij is een van de coaches die nauw betrokken is bij de kwaliteitsverbetering. Eerst kregen alle docenten de mogelijkheid om hun toetsen te laten analyseren door Jannet Maréchal van onderwijsadviesbureau APS. Zij keek naar het leereffect van de toetsen. De uitkomst van deze analyse werd vastgelegd in een feedbackrapport. De docenten kregen ook aanbevelingen voor het verbeteren van hun toetsen. "Dat dit onderwerp leeft binnen de school, werd direct duidelijk. APS werd bedolven onder de toetsen", vertelt Anneke van Berkel, coach, decaan en docente economie.

OBIT

Bij de analyse werd gekeken welke leeractiviteiten bij leerlingen werden aangesproken. Op deze manier maakte de school kennis met de principes van 'OBIT': Onthouden, Begrijpen, Integreren en Toepassen. Met de juiste verhouding van 'OB' en 'IT' én met vragen op het juiste niveau, zegt een toets iets over de prestaties van de leerling in de toekomst. Zo bevat een goede toets niet alleen vragen gebaseerd op feitenkennis, maar ook

vragen die een beroep doen op inzicht en vaardigheden. Denk aan: verbanden leggen, hypothesen formuleren en hoofdzaken van bijzaken onderscheiden. Als er alleen naar feitenkennis wordt gevraagd, heeft de toets weinig voorspellende waarde.

Met de juiste verhouding van 'OB' en 'IT' én met vragen op het juiste niveau, zegt een toets iets over de prestaties van de leerling in de toekomst

Er ontstaat een completer en veelzijdiger beeld als de toets verschillende leeractiviteiten omvat. Onthouden en begrijpen zijn gericht op het reproduceren van de stof. Daarbij wordt een beroep gedaan op het kortetermijngeheugen van leerlingen. Integreren en toepassen zijn complexere leeractiviteiten. De leerling moet zelf verbanden leggen, inventief zijn en creatief aan de slag gaan met de informatie. Hierbij worden koppelingen gemaakt met het langetermijngeheugen. De leerstof blijft langer hangen.

"In elke klas en op elk niveau kun je integratie- en toepassingsvragen stellen. Dat dit is voorbehouden aan de bovenbouw van het vwo, is een wijdverbreid misverstand", zegt Van Berkel. "Wel is het zo dat er bijvoorbeeld bij de moderne vreemde talen in het begin meer nadruk ligt op het vocabulaire en de grammatika, terwijl het later ingewikkelder wordt met tekstanalyse en conversatie. De verhouding verschuift geleidelijk van OB naar IT." Tijdens de schoolloopbaan wordt toegewerkt naar de

OBIT-coaches Dick Houthoff, Wietske Brouwer en Anneke van Berkel

verhouding van het centraal eindexamen. Bij sommige vakken bestaat driekwart van het examen uit integratie- en toepassingsvragen.

Coaches

De analyse van de toetsen bleek voor veel docenten een eye-opener. Steeds meer mensen binnen het Vlietland werden enthousiast en gingen de principes toepassen. Brouwer: "OBIT is heel concreet. Je hebt iets in handen dat houvast biedt. Daarnaast word je je ervan bewust dat de toetsopgaven bij de leerling verschillende leeractiviteiten aanspreken." De schoolleiding besloot de kennis van OBIT binnen de school te brengen en te behouden. Zij vroeg APS drie docenten op te leiden tot OBIT-coach, voor de zaakvakken, de talen en de exacte vakken. De OBIT-coaches analyseren de toetsen op dezelfde manier als APS dat deed. Ze benaderen de secties en zorgen ervoor dat docenten weten dat ze bij hen terecht kunnen met vragen of voor feedback op een toets. Desgevraagd wonen ze de lessen van collega's bij. "Wij zijn nu een jaar actief als OBIT-coaches", zegt Dick Houthoff, oud-docent lichamelijke opvoeding. "Onze taak is te zorgen voor een follow-up. Tegelijkertijd realiseren we ons dat veranderingen binnen een school altijd een zaak van lange adem zijn. Wie het druk heeft, valt snel terug op routine. OBIT vergt onderhoud. Daarom is het belangrijk dat er mensen binnen de school zijn die hier steeds weer aandacht voor vragen."

Toetsen met OBIT: voorbeelden

Onthouden, Begrijpen, Integreren, Toepassen: hoe ziet dat er in de praktijk uit? Bij een woordenschattoets voor het vak Nederlands kunnen bijvoorbeeld de volgende vragen worden gesteld:

Onthouden →

Wat betekent 'consternatie'?

Geef een synoniem van 'genocide'.

Begrijpen → In welke zin is het woord 'consternatie' juist gebruikt?

- Aan het einde van de dag laat mijn consternatie tijdens de les te wensen over.
- Het nieuwe rooster zorgde in mijn klas voor grote consternatie.
- De consternatie van jouw fout is dat je helemaal opnieuw moet beginnen.

Welk woord past op de lege plaats in de volgende zin?

Kies uit: pesticide / timide / genocide.

... is een oorlogsmisdaad die verboden is volgens het internationaal recht.

Integreren → Maak zelf voor elk woord een correcte zin waaruit de betekenis van het woord duidelijk blijkt.

- consternatie
- genocide

Toepassen → Maak één correcte zin waarin je de woorden 'consternatie' en 'genocide' in verband met elkaar gebruikt.

In de les

Dat de leerlingen moesten wennen aan de nieuwe manier van toetsen, werd duidelijk toen OBIT zich als een olievlek over de school verspreidde. Steeds meer docenten namen integratie- en toepassingsvragen op in hun toetsen. Leerlingen protesteerden: 'Deze vraag is te moeilijk' en 'Dit mag u niet vragen, want dit hebben we niet gehad'. Hun docenten signaleerden een negatief effect op de resultaten. "Niet vreemd, als je bedenkt dat er aan de lessen nog niet zo veel veranderd was", stelt Houthoff vast. "Daarom zijn we in 2010 begonnen met het traject 'OBIT in de les'."

Leerlingen protesteerden: 'Deze vraag is te moeilijk' en 'Dit mag u niet vragen, want dit hebben we niet gehad'

De docenten worden getraind om OBIT zichtbaar te maken in hun lessen. Onder begeleiding van APS worden filmopnamen gemaakt in de klas, waarna de lessen in kleine groepen worden besproken. Docenten kijken daarbij bijvoorbeeld naar vraagstelling, interactie, de rol van de docent en de opbouw van de les. "Het is belangrijk om stil te staan bij de structuur van je les", zegt Van Berkel. "Niet op de automatische piloot verder, maar even goed nadenken. Wat wil je bereiken met de les, hoe bouw je dat op? Maak een bruggetje van reproduceren naar integreren. Geef een paar voorbeelden om leerlingen op gang te helpen. Zo voorkom je dat je als docent aan het integreren bent, terwijl de leerlingen nog denken in termen van onthouden en begrijpen." "Integreren en toepassen vergen meer zelfstandigheid", voegt Houthoff toe. "Je kunt zelf een stap terug doen en ruimte geven aan hun eigen inbreng. Aan het eind van de les rond je het af en bespreek je met de leerlingen wat zij hebben geleerd."

Anders leren

Leerlingen willen graag weten hoe ze zich moeten voorbereiden op een toets. Vaak leggen ze gewoontegetrouw bij hun voorbereiding de nadruk op onthouden en begrijpen. Ze spannen zich in om de leerstof in het hoofd te 'stampen', maken een samenvatting van het hoofdstuk en laten zich overhoren. Maar een toets met een hoog gehalte aan integratie- en toepassingsvragen vergt een andere voorbereiding. Op het Vlietland College worden de leerlingen nadrukkelijk bij OBIT betrokken. "In deze ontwikkeling gaan docenten en leerlingen gelijk op. Docenten benoemen OBIT en leggen aan de leerlingen uit wat ermee bedoeld wordt. We zien dat leerlingen hier goed op reageren. Na verloop van tijd gaan ze steeds beter herkennen wat voor type vraag ze voorgeschoteld krijgen", stelt Brouwer vast. Door regelmatig te oefenen, leren ze om anders te leren.

Leerlingen worden actiever en lopen minder vaak vast met hun huiswerk.

Met betere resultaten als gevolg

Leerlingen worden actiever en lopen minder vaak vast met hun huiswerk. Met betere resultaten als gevolg. "Het project richt zich op verbetering van de kwaliteit van de toetsen en de lessen", besluit Houthoff. "Het is nog te vroeg om concrete resultaten te noemen. Wel zien we dat de afstroom voor havo en vwo lijkt te verminderen. Dat is een bemoedigende ontwikkeling. Wij, de OBIT-coaches, gaan hier volgend jaar in ieder geval mee door. Het is nu een kwestie van doorzetten!" ■

Opbrengstgericht werken

Werken met OBIT is een voorbeeld van opbrengstgericht werken in het voortgezet onderwijs: leraren focussen zich in het bijzonder op leeropbrengsten. Toetsresultaten spelen daarin een rol, maar ook de dagelijkse praktijk van het observeren van leerlingen en het nakijken en nabespreken van werk. Dit jaar is APS begonnen met een research- & developmentproject dat zich richt op opbrengstgericht werken. In samenspraak met scholen ontwikkelt en test het onderwijsadviesbureau instrumenten die docenten kunnen helpen de leerresultaten positief te beïnvloeden. Centraal staat de vraag: met welke interventies en inzet van didactische instrumenten kunnen docenten hun leerlingen helpen om meer te bereiken? Scholen die opbrengstgericht werken, zien betere leerresultaten bij de leerlingen. Leraren worden gecoacht om niet alleen duidelijk uit te leggen, maar ook duidelijk te maken wat ze met een les willen bereiken. Ze leren zich niet alleen op de resultaten zelf te richten, maar ook zinvolle feedback te geven over de manier waarop het resultaat is bereikt. Didactische instrumenten worden ingezet om leerlingen te leren hoe ze anders moeten leren om opbrengstgericht te werk te gaan. Het Vlietland College is een van de vier scholen die meedoen met de pilot die komend schooljaar van start gaat.